

Diversitat Cultural i Cultura de Pau

- 16 de maig del 2017 a les 20,00 h
- Sala d'actes del Centre Cultural La Llacuna, Andorra la Vella
Dins de la Setmana del Dia Mundial de la Diversitat Cultural

Rosa Duró i Solanelles - Marina Caireta i Sampere

Treballadora social / Investigadora i formadora del programa d'Educació per la Pau en ECP

▲ Currículum

Rosa Duró i Solanelles

Diplomada en treball social per l'escola de Treball Social de la Universitat de Barcelona l'any 1987. Especialitzada en treball social comunitari. Màster en Prevenció de les Drogodependències per la Universitat de Barcelona (1993), màster en Economia Social i Solidària per la Fase de París (2015) i diplomada en Drets Econòmics, Socials i Culturals per l'Institut Henry Dunant de Ginebra (2009).

Ha treballat en diferents àrees del treball social i de l'educació social, que van de la prevenció comunitària de les drogodependències al barri de Trinitat Vella de Barcelona fins a les banlieux parisienses de Seine et Marne, on va coordinar un equip d'educadors socials de l'Association La Brèche de Prévention Spécialisée, depenent del Conseil Général de Seine et Marne. Entre els anys 1995 i 2005 va treballar a Andorra, en diferents projectes del ministeri de Salut i Benestar, i de Càritas Andorrana. Va col·laborar amb el Comú d'Escaldes-Engordany en l'Agenda 21 i va dirigir el departament de Serveis Socials i Participació Ciutadana del Comú de Sant Julià de Lòria entre els anys 2000 i 2005. Actualment està creant Humus-social, una empresa promotora i productora d'esdeveniments amb impacte social. El novembre del 2016 va dur a terme a Andorra la tercera edició de *Pàgina en blanc, performance* de mediació i pintura.

Actualment impulsa, juntament amb altres persones, un fòrum sobre conflicte, mediació i cultura de pau.

Marina Caireta i Sampere

Diplomada en Cultura de Pau, màster en Educació Ambiental, formada en psicopedagogia de l'expressió i gestalt. Ha treballat sempre en educació no formal des de diverses mirades: l'educació ambiental, l'educació pel desenvolupament, l'educació en el lleure i sobretot l'educació per la pau i el conflicte.

Des de 2001 treballa a l'Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona fent activitats diverses, formacions i elaborant materials d'educació per la pau. Ha impartit tallers a Colòmbia i Hondures, entre d'altres llocs. Des de 2014 imparteix el mòdul d'educació per la pau del postgrau en Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment treballa en projectes per promoure l'educació per la pau des de l'art, l'esport i les àrees científicotecnològiques de l'educació formal.

Escrivim aquest article recollint algunes de les reflexions que vam plantejar el 2017 en el Cicle de conferències de la SAC. En el moment de reescriure aquest text han passat dos anys i avui sentim més forta la distopia que sembla que acompanya els nostres temps: un futur on les relacions humanes es mercantilitzen i potser ho pagarem amb allò que com a humans ens caracteritza: l'empatia, la conversa, el coneixement o l'amor.

En aquesta societat distòpica, quin espai hi ha per a la cultura de pau? Com aquesta pot contribuir en l'amalgama de cultures, representades per les múltiples cuines del país recollides en una mateixa taula, que es van fer evidents en la Setmana de la Diversitat Cultural organitzada pel Comú d'Andorra la Vella el 2017?

Imaginem-nos assegudes al voltant d'uns grans fogons i vegem un esquema de com han evolucionat els conceptes de diversitat cultural i cultura de pau segons persones i institucions que hi han treballat.

L'any 1931, Mahatma Gandhi va aconseguir convèncer la humanitat que la disciplina i la serenitat interna eren millor eina que les armes per aconseguir la pau política i social. Gandhi fou exemple per a nous pacifistes com la pedagoga Maria Montessori, que el 1936 investigava la pau com un concepte evolutiu i aspiracional de la persona al qual s'arriba al llarg de la vida.

L'any 2001 marca una fita important per al reconeixement de la diversitat cultural coincidint amb el mandat de Federico Mayor Zaragoza al capdavant de la Unesco. Ell va posar en marxa el Decenni de Cultura de Pau 2000-2010 i aprovà tot un seguit de declaracions universals entre les quals, la Declaració sobre la diversitat cultural.

A Andorra, com a arreu, som testimonis de l'article número 1 d'aquesta declaració. Diu "la cultura pren formes diverses al llarg del temps i l'espai".

La cultura entesa en sentit global ha anat canviant, no vivim en una cultura hegemònica sinó en una "diversitat cultural que s'encarna en l'originalitat i pluralitat de les identitats que caracteritzen els grups de la societat", en el nostre cas, l'andorrana. Una mostra de pluralitat van ser les Jornades gastronòmiques de 2017, amb cuines provinents de cultures i països tan diversos com Galícia, Portugal, el Perú, el Marroc o l'Argentina. Són jornades que donen oportunitat de coneixement i intercanvi entre les persones participants i representen un enriquiment per al país. Seguint el text de l'article 1 de la declaració, "aquesta diversitat és tant necessària per al gènere humà com la diversitat per als éssers vius. En aquest sentit, constitueix el patrimoni comú de la humanitat i ha de ser reconeguda i afermada en benefici de les generacions actuals i futures."

En l'article 2 la declaració hi insisteix: "Dins de les nostres societats, cada cop més diversificades, és indispensable assegurar una interacció harmònica i una voluntat de viure de persones i de grups d'identitats culturals plurals, variades i dinàmiques. Unes polítiques que afavoreixin la inclusió i la participació de tota la ciutadania són garantia de cohesió social, de vitalitat de la societat civil i de pau. El pluralisme cultural constitueix la resposta al fet de la diversitat cultural i és indissociable d'un marc democràtic que afavoreix els intercanvis culturals, l'expansió de les capacitats creatives i nodreix la vida pública."

El Govern d'Andorra ha creat un registre d'associacions on es compten més de 16 associacions de nacionalitats o cultures diferents: la Xina, Xile, el Marroc, França i l'Amèrica Llatina. Andorra és una societat amb diversitat cultural, cal interrogar-nos si les polítiques culturals n'afavoreixen o no la inclusió social i si fomenten suficientment els marcs de convivència.

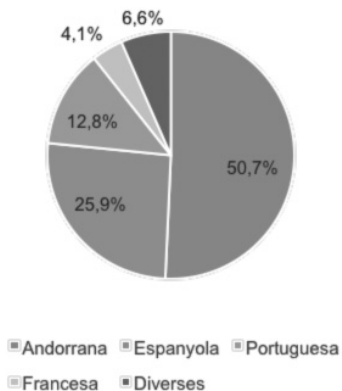
Si el pluralisme cultural constitueix una resposta a la diversitat cultural, indissociable del marc democràtic, com es manifesta aquesta resposta al si de la societat andorrana?

Identitat, diversitat i pluralisme

Sentiment d'identitat cultural/nacional de la població

Percentatge d'habitants per nacionalitats

Gràfic 1: Sentiment d'identitat versus nacionalitats a Andorra

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de 2016.

L'enquesta sobre valors de l'Institut d'Estudis Andorrans 2005¹ mostra uns comportaments tolerants de les persones d'Andorra vers la diversitat lingüística i les persones d'origen diferent. Un 43 % de la població enquestada diu sentir-se d'Andorra, un 30 % se sent d'Espanya (tenint en compte la realitat plurinacional espanyola, que inclou Catalunya), un 8 % se sent de Portugal, un 4% de França i un 6 % d'altres països. La resta diu que no se sent de cap país (5%) o que se sent ciutadà del món (2%) o ha donat altres respostes (3%).

La població d'Andorra tendeix a considerar que la diversitat cultural és un valor que enriqueix la vida del país, ja que en una escala d'entre 1 (erosiona la unitat del país) i 10 (enriqueix la vida del país) la puntuació és del 7,33. Aquesta mitjana augmenta entre les persones amb més nivell formatiu, és a dir que valoren més la diversitat cultural com un enriquiment per a la vida del país (IEA. Enquesta nacional de valors 2005.)

La mateixa enquesta apunta que el contacte i els espais d'interacció provoquen una inevitable aparició de conflictes en la vida quotidiana i que entre la població d'Andorra hi ha desconfiança envers els altres en general. Un 20% diu que es pot confiar en la majoria de la gent mentre que el 79% pensa que s'ha d'anar amb molt de compte.

El resultat de la comunicació complexa de la nostra societat és que es mostren unes actituds externes tolerants i d'obertura als altres, d'una banda, i alhora es manifesten uns sentiments diferents quan hi ha interacció directa, de l'altra, comptant que hi ha un grup de persones que directament no es manifesten.

Si volem parlar de cultura de pau ens hem de preguntar com aquesta realitat comunicativa contradictòria i de malentesos actua com un fre perquè la societat andorrana tingui pau, i al mateix temps reconèixer que és una oportunitat per treballar la cultura de pau des de l'escola, les institucions, les empreses, els partits polítics, els mitjans de comunicació i el conjunt d'associacions del país.

Els malentesos i la percepció negativa afavoreixen l'aparició d'estereotips negatius i alimenten el que anomenem la imatge de l'altre com l'enemic.

Però què és la pau?

La pau és un valor generalment molt acceptat. Hi ha un ampli consens entorn de la voluntat de pau. Tanmateix, a voltes, aquesta suposada voluntat compartida es contradia amb la realitat, fins al punt que es perpetuen guerres o atacs violents en nom de la pau. A l'hora de concretar el que significa aquest concepte, les respostes més immediates solen definir-lo en negatiu, definint la pau per allò que no és –per exemple, “pau és quan no hi ha guerra”– o bé com un fenomen simbòlic i abstracte, recollit en imatges com la del colom blanc, que no aporta informació sobre què cal fer en concret per construir la pau (comportaments, polítiques, actituds, etc.).

Així mateix, molta gent concep la pau com l'absència de guerra, de conflicte o de violència física. Aquesta concepció en la investigació per la pau es coneix com a pau negativa i massa sovint la reconeixem en les formes de fer política (per exemple, les guerres preventives) o en les maneres de fer entre persones (per exemple, l'aplicació de normes repressives i de càstig humiliants en pro de la bona convivència). Però el concepte de pau ha d'anar més enllà.

La pau és en si mateixa un valor constructiu i, per tant, és coherent definir-la en positiu (la presència de...) per superar o complementar allò que no és (l'absència de...). Aquest intent de

definir la pau d'acord amb el que sí que volem que sigui s'anomena pau positiva. Entenem la pau positiva com l'horitzó que ens marquem i al mateix temps el camí que cada dia fem, a través del qual es van aconseguint relacions més respectuoses i cooperatives, i una organització social en estructures més justes i equitatives. D'aquesta definició remarquem les idees següents:

És l'horitzó i al mateix temps el camí. És important projectar la pau, tenir una utopia, una direcció que ens marqui cap on avançar. Alhora, és imprescindible que allò que fem en el present, allò que portem a la pràctica per avançar envers la pau, sigui coherent i materialitzi el nostre projecte de pau.

Es van aconseguint relacions més respectuoses i cooperatives. Amb la idea que la pau comença per un mateix i la relació amb l'altre, situem la pau en la construcció de relacions que preservin la dignitat de les persones. Cal que aquestes relacions es fonamentin en el reconeixement i la cura mútua, la comunicació no-violenta i la capacitat de cooperar.

Estructures socials més justes i equitatives. La manera com ens organitzem col·lectivament per respondre a les necessitats pròpies i les dels altres, o senzillament per conviure en els espais i temps que ens toqui compartir, ens condiciona en molts sentits; cal que aquesta organització parteixi d'uns fonaments que ens permetin tenir cura de les necessitats bàsiques de tots i totes, distribuir equitativament el poder i els recursos, i evitar tensions.

Alguns elements que podem reconèixer en la pau negativa o en la pau positiva són:

PAU NEGATIVA	PAU POSITIVA
<ul style="list-style-type: none"> - L'absència de violència directa. La presència d'altres violències invisibilitzades. - Els períodes entre guerres. - Evadir, soterrar i no reconèixer els conflictes. - L'absència de desordres violents interns dins d'un territori o sistema. - La concentració de poder i control en poques mans que permet evitar la violència directa a partir de la repressió. - No es planifica políticament sinó que queda supeditada a la planificació militar. - La perpetuació de valors com el poder sobre l'altre, la dominació, la prevalença de la raó o la justificació de la violència, tan vinculats a la mística de la masculinitat. - Encara ara, la pau negativa és la que defensen els més poderosos. Des de l'imperi romà —i potser abans—, ha estat la pau planificada i impulsada pels responsables de l'imperi dominant en cada moment històric. 	<ul style="list-style-type: none"> - L'absència de qualsevol tipus de violència: cultural, estructural i directa.⁵ - Un procés en constant construcció. - Afrontar els conflictes no violentament i entendre'ls com a font de transformació. Afrontar les causes profundes que originen els conflictes. - Construir un ordre social de reduïda violència i elevada justícia. - La igualtat en el control i la distribució del poder i els recursos. - Es planifica la presència de condicions desitjades (treball, educació, salut, etc.) per a les quals es treballa fermament. - La consideració i generalització de valors com el fet de tenir cura de l'altre, l'empatia, la solidaritat, la cooperació, la recerca del poder amb l'altre i no sobre l'altre, la importància de les emocions, etc., tan vinculats a la mística de la feminitat. - La pau positiva cal planificar-la. Ens hi acostava aprofundir en la democràcia, els drets humans, el desenvolupament i el desarmament (físic i cultural).

Taula 1: Concepcions de pau positiva i negativa. Font: Adaptat de BARBETO, C. CAIRETA, M (2010) Jocs de Pau. Caixa d'eines per educar per una cultura de pau. Madrid: Catarata, a partir de LEDERACH, J. P. (2000) El abecé de la paz y los conflictos. Madrid: Catarata

Concebre la pau en el vessant positiu té el valor afegit de poder concretar quines són les vies d'acció per aterrar i materialitzar aquesta pau. Aquest és un element important per superar la percepció generalitzada que és un concepte abstracte i simbòlic.

Pau implica rebutjar amb contundència i des de la no-violència tots aquells factors que generin violència i construir aquelles condicions que preservin les necessitats bàsiques i garanteixin el benestar de totes i tots.

El I i II Fòrum mundial sobre les violències urbanes, realitzats a Madrid (abril de 2017 i novembre de 2018), proposen una agenda de polítiques de pau en l'àmbit urbà de la qual Andorra podria extreure reflexions i adaptar propostes al seu context particular.

Compromís per una agenda de ciutats i pau (Madrid, 2018)²

Mesures per una agenda de ciutats de pau

1. Lluitar contra les violències interpersonals.
2. Defensar les ciutats de la guerra.
3. Prevenir i combatre els extremismismes violents.
4. Combatre el racisme, la xenofòbia i altres formes connexes d'intolerància.
5. Incorporar el fet migratori.
6. Lluitar contra el crim organitzat.
7. Prevenir i combatre la corrupció.
8. Lluitar contra la violència envers la dona.
9. Garantir el dret a la ciutat.

Instruments per a l'acció

- Implementar polítiques de cures enfront de polítiques de seguretat.
- Articular amb els governs i estats l'elaboració, implementació i supervisió de plans d'acció per la prevenció de les violències.
- Desenvolupar plans d'acció local per abordar les violències i els conflictes en les ciutats.
- Articular amb les agendes internacionals de construcció de convivència i pau.

Conclusió i evolució del concepte de pau

Hem vist la pau de manera evolutiva. Una pau que es construeix acceptant la riquesa d'una multiculturalitat que també conté el conflicte i que per ser real ha de ser reconeguda amb polítiques de construcció de pau en diferents nivells i que actuin tant en les causes de caràcter estructural com cultural.

En aquest sentit, podríem dir que el Comú d'Andorra la Vella és un exemple de política cultural que també des de la ciutadania valorem pel que fa al treball de reconeixement de la diversitat cultural.

En segon lloc, ens cal reconèixer els valors que justifiquen les tensions que no sempre venen dels aspectes lingüístics o culturals, sinó que poden ser tensions intangibles pròpies del sistema de valors i creences però també tangibles i provinents dels interessos econòmics, territorials o dels drets que constitueixen situacions permanents o puntuals d'oposició i desacord.

D'aquestes tensions, a Andorra en tenim moltes per explicar i tots sabem que són tensions que sorgeixen de conflictes entre persones, grups o institucions quan perseguim objectius que de manera real o percebuda apareixen com a incompatibles.

Aquesta realitat, que no podem defugir, ens porta a mirar cap a l'altra cara de la moneda per trobar en Andorra el valor d'un llegat cultural ancestral contingut en el nostre ADN institucional de Copríncipat i també inscrit a l'escut, *Virtus Unita Fortior*.

Mirar aquest escut amb ulls del segle XXI ens porta a redescobrir la neutralitat i l'essència de pau històrica donant-li un contingut d'actualitat, on Andorra, a més de plantejar-se una agenda interna i local de pau, pot oferir-se al món com a lloc de construcció de pau.

En aquest sentit, el nostre petit país podria ser la seu de molts projectes de convivència intercultural i de pau promoguts per institucions locals i internacionals (a l'estil del Fòrum sobre violències urbanes i Educació per la convivència i la pau promogut per la ciutat de Madrid o el de Ciutats interculturals promogut pel Consell d'Europa) i esdevenir un lloc matriu d'aliances per la pau en diferents nivells.

D'aquesta manera, retornaríem a la comunitat andorrana ancestral la seva naturalesa d'espai de transferència i d'acollida més enllà dels lligams de sang i contribuiríem a construir des de casa nostra el concepte de família humana universal, que és l'última resistència que protegeix l'ésser humà de les tensions que vivim en el moment històric actual.

Notes

1- BATALLA, J.; IGLESIAS, M.; MICO, J. R.; CASALS, M. (2009) *Andorra a l'enquesta mundial de valors*. IEA.

2-Compromís per una agenda de ciutats i pau (Madrid, 2018): <http://www.ciudadesdepaz.com/wp-content/uploads/2018/11/COMPROMISO-AGENDA-Ciudades-de-Convivencia-y-Paz.pdf>